

Регіональні диспропорції у розвитку ринку платіжних карток в Україні

Дана порівняльна оцінка структури емісії платіжних карток та інфраструктурного обладнання (сукупності банкоматів і терміналів) у розрізі областей України в середньому за 2008-2010 рр., що дозволило виявити регіональні диспропорції в розвитку карткового бізнесу. Розрахована додаткова потреба в інфраструктурному устаткуванні для тих областей України, в яких динаміка кількості емітованих карток випереджає зміну кількості банкоматів і терміналів.

Ключові слова: банки, банківська система, ринок платіжних карток, інфраструктурне обладнання, диспропорції.

У фінансовій системі України операції з використанням платіжних карток набувають усе більшого поширення. Впровадження системи розрахунків на основі карткових платіжних інструментів є особливо необхідним в умовах постійного зростання частки тіньового сектору економіки, небажання населення тримати заощадження на рахунках у банківських установах, тотального ухилення від сплати податків.

Сучасна еволюція банківської системи України, викликана впливом світової фінансової кризи, змушує банківські установи шукати нові моделі ефективного функціонування, особливо в регіональному розрізі. У зв'язку з цим важливою складовою стратегії розвитку банківських установ України має стати усунення або принаймні послаблення регіональних диспропорцій, притаманних сучасному ринку банківських карткових продуктів.

Загальні принципи функціонування ринку платіжних карток ґрунтовно досліджені провідними економістами сучасності. Наукові праці зарубіжних вчених А. В. Вавілова, І. І. Львіна, Л. Р. Габбарда, Р. Глена, В. М. Гейця, М. М. Усоскіна, А. В. Марченка, С. В. Бочкарьова, А. І. Гризова, О. В. Смородінова та вітчизняних науковців А. М. Берези, О. А. Брегеда, З. М. Васильченка, А. В. Демешко, Б. Вишиваної, В. М. Кравця, В. І. Міщенко, М. В. Міньковської, А. С. Савченка, Я. І. Чайковського становлять теоретичну і методологічну основу дослідження карткового бізнесу комерційних банків.

Однак операції з використанням платіжних карток є для вітчизняних банків ще не достатньо дослідженим видом діяльності і тому потребують детальнішого аналізу та вивчення для подальшого їх розвитку, і особливо на регіональному рівні.

Метою статті є з'ясування регіональних особливостей розвитку карткового бізнесу в Україні, що дозволить вжити заходи у напрямку мінімізації існуючих диспропорцій. При цьому для досягнення поставленої мети використано прийом економічного та статистичного аналізу.

Досліджуючи картковий ринок в Україні, не можна оминати регіональні аспекти його розвитку. Кількісні характеристики регіонального розподілу банків, платіжних карт та інфраструктури їх обслуговування свідчать про наявність територіальних диспропорцій між концентрацією банківської мережі в центрі та регіонах.

За станом на 01.01.2010 р. у всіх областях України відбулося зменшення кількості платіжних карток (за якими була здійснена хоча б одна видаткова операція за рік), емітованих комерційними банками, що і вплинуло на суттєвий спад емісії карток у цілому по Україні (на 9471850 шт., або на 24,6%) [1].

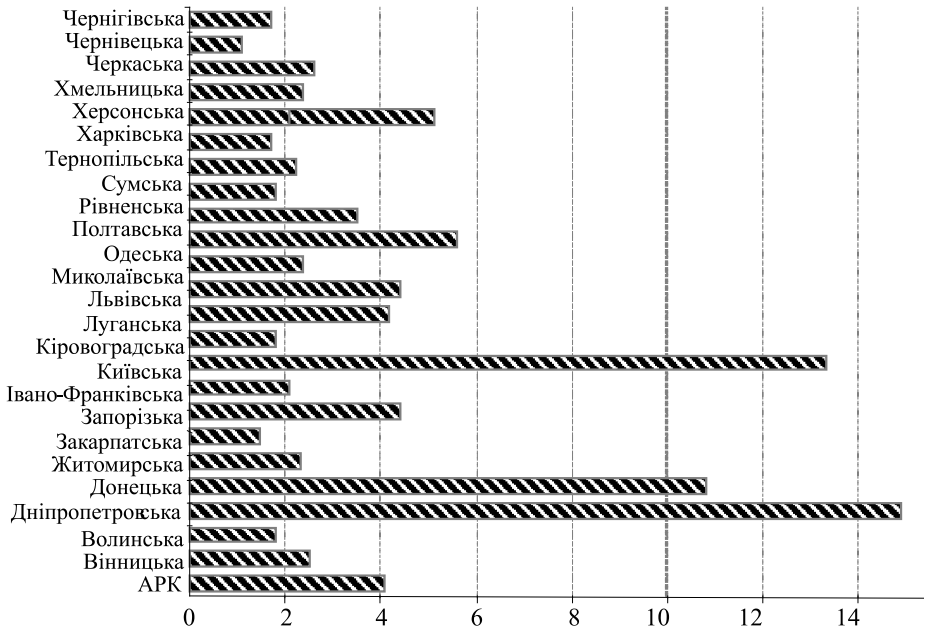

Рис. 1. Структура емісії платіжних карток у розрізі областей України в середньому за 2008-2010 рр.

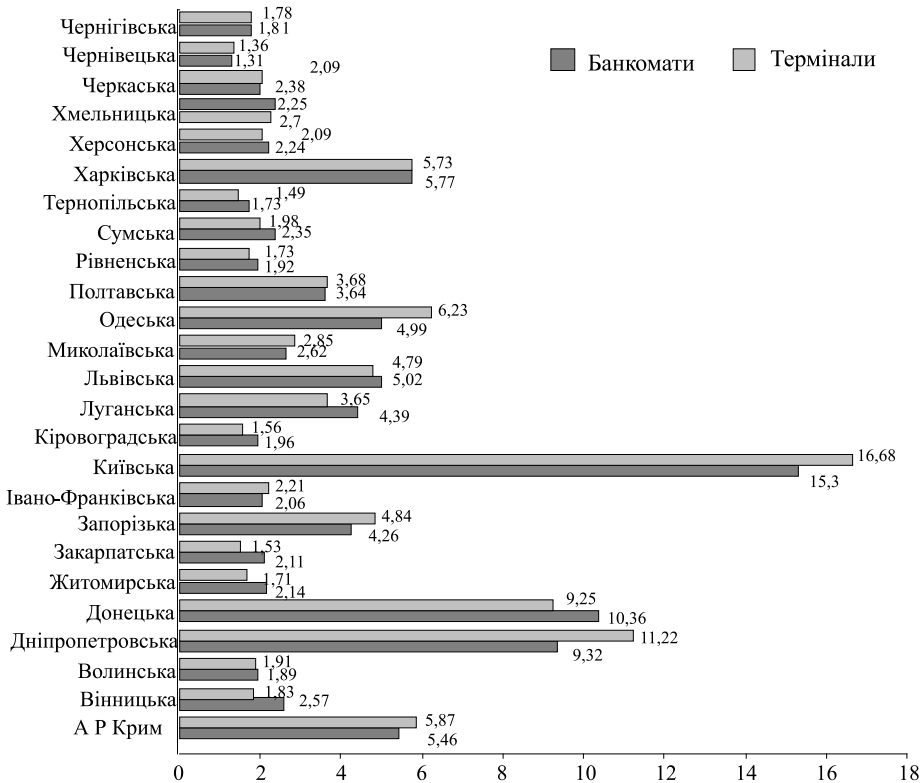

Рис. 2. Структура банкоматів та терміналів у розрізі областей України в середньому за 2008-2010 рр.

Проте вже за станом на 01.01.2011 р. в багатьох областях ситуація змінилася на протилежну, тобто спостерігаємо збільшення кількості емітованих банківських платіжних карток. Негативна тенденція ще не змінила свого напрямку в таких областях, як Волинська (зменшення на 0,4%), Дніпропетровська (3,3%), Донецька (8,0%), Житомирська (4,1%), Запорізька (4,8%), Кіровоградська (2,5%), Рівненська (2,6%). З огляду на суттєву зміну напрямку динаміки емісії платіжних карток у деяких областях, загальна кількість цих карток по Україні зросла на 300640 штук, або на 1,1% [2].

Як свідчить графік, зображений на рис. 1, за три останні роки значна частка емітованих карток сконцентрована у п'яти регіонах України, а саме у Київській, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській та Харківській областях. У шістьнадцяти областях України кількість платіжних карток нижча, ніж у середньому по країні (1176191,9 шт.).

Відображений регіональний розподіл кількості платіжних карток, емітованих вітчизняними банками, є цілком логічним, адже більше половини діючих банків України сконцентровано у Києві, Дніпропетровській та Донецькій областях.

Вивчення динаміки кількісних характеристик елементів інфраструктури карткового ринку (кількість банкоматів та терміналів) показало, що протягом 2008-2010 рр. у більшості областей України зросла кількість встановлених та функціонуючих банкоматів. Значно зріс цей показник в Автономній Республіці Крим (на 134 од. у 2009 р. та на 59 од. у 2010 р.), Донецькій області (на 154 од. та 33 од., відповідно за роками).

Таблиця 1

Порівняльна структура емісії платіжних карток та інфраструктури їх обслуговування у розрізі областей України (в середньому за 2008-2010 рр.)

Область	Частка кількості платіжних карток, %	Частка обслуговуючого обладнання, %
Автономна Республіка Крим	4,07	5,78
Вінницька	2,48	1,99
Волинська	1,76	1,90
Дніпропетровська	14,88	10,82
Донецька	10,78	9,48
Житомирська	2,34	1,80
Закарпатська	1,48	1,65
Запорізька	4,39	4,72
Івано-Франківська	2,09	2,18
Київська	13,26	16,39
Кіровоградська	1,81	1,64
Луганська	4,21	3,80
Львівська	4,44	4,84
Миколаївська	2,40	2,80
Одеська	5,60	5,97
Полтавська	3,49	3,68
Рівненська	1,79	1,77
Сумська	2,24	2,06
Тернопільська	1,44	1,54
Харківська	5,12	5,74
Херсонська	2,08	2,12
Хмельницька	2,40	2,28
Черкаська	2,61	2,16
Чернівецька	1,09	1,35
Чернігівська	1,66	1,79

У деяких областях у 2009 р. відбулося зменшення кількості банкоматів, проте вже у 2010 р. помітним є суттєве збільшення даного виду обладнання. До таких областей належать Київська область (у 2009 р. зменшення на 289 од., у 2010 р. збільшення на 309 од.), Харківська область (у 2009 р. зменшення на 28 од., у 2010 р. збільшення на 168 од.).

Привертає увагу той факт, що у 2009 р. порівняно з 2008 роком майже у всіх областях, за винятком Чернігівської, відбулося зменшення кількості терміналів. Найсуттєвіший спад кількості термінального обладнання відбувся у Автономній Республіці Крим (-1272 од.), Дніпропетровській (-1063 од.), Донецькій (-1674 од.), Київській (-1500 од.), Львівській (-864 од.) областях. Проте вже у 2010 р. зміна кількості терміналів у вказаних областях мала позитивний напрямок, що і привело до загального збільшення даного обладнання на 4077 од.

Графік, зображений на рис. 2, переконливо свідчить про нерівномірний розподіл банкоматів та терміналів за областями України. Як і за емісією карток, провідні позиції займають декілька областей, а саме Дніпропетровська (10,36% – частка банкоматів, 9,25% – частка терміналів), Донецька (10,36% та 9,25%, відповідно), Київська (15,30% та 16,68%, відповідно).

Територіальні диспропорції інфраструктури обслуговування платіжних карт є наслідком нерівномірності розподілу економічного потенціалу та фінансових ресурсів за регіонами, що свідчить про відсутність збалансованої державної регіональної політики, недостатньої ефективності механізмів регіонального управління

Окреслені відмінності вплинули й на невідповідність структури емісії карток та структури інфраструктури їх обслуговування в обласному розрізі, про що свідчать дані табл. 1. Помітно, що в окремих областях (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Хмельницька, Чер-

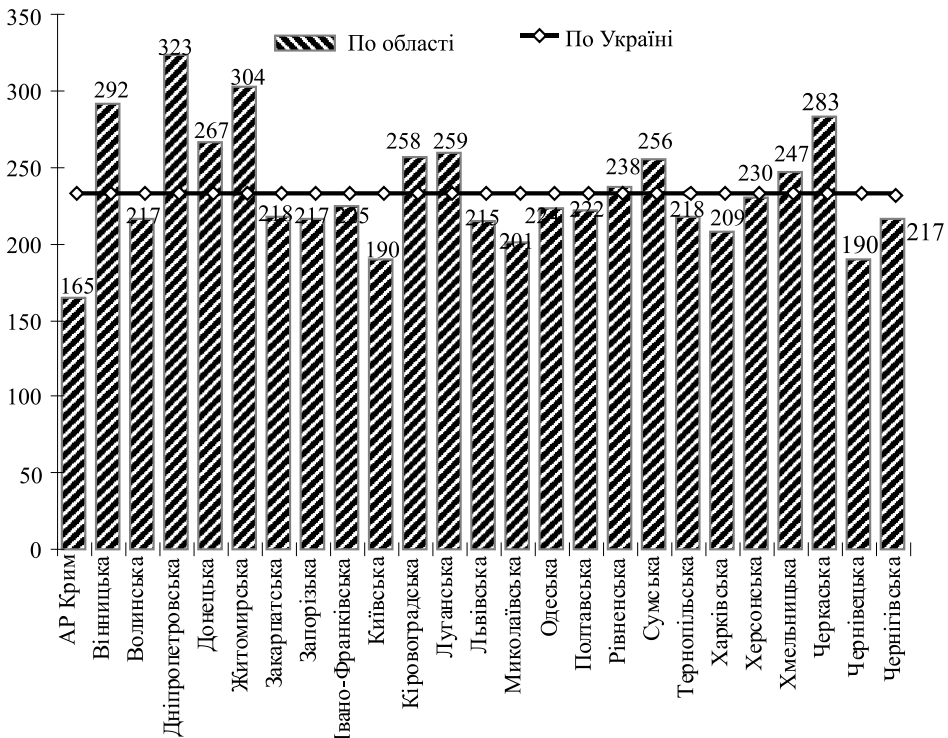

Рис. 3. Навантаження емітованих карток на одиницю інфраструктурного обладнання в середньому за 2008-2010 рр.

каська) питома вага карток у їх загальній кількості по Україні вища за питому вагу інфраструктурного обладнання. Вважаємо, що дана ситуація носить негативний характер, оскільки означає незбалансованість між кількістю карток в обігу та відповідним обладнанням. Це, своєю чергою, свідчить про перенавантаження банкоматів та платіжних терміналів (рис. 3.), що не дозволяє тримачам карток отримувати своєчасне та високоякісне обслуговування.

З огляду на регіональні особливості розвитку карткового бізнесу в Україні визначено додаткову потребу окремих областей в інфраструктурному обладнанні (банкомати та платіжні термінали). Задля максимально точного визначення потреби областей у банкоматах та платіжних терміналах використано кореляційно-регресійну модель взаємозв'язку між кількістю карток та кількістю інфраструктурного обладнання. Виконавши відповідні розрахунки, отримуємо таке рівняння:

Таблиця 2

Розрахунок додаткової потреби областей України у інфраструктурному обладнанні

Область	Коефіцієнт зміни кількості карток* (2010 р. до 2009 р.)	Коефіцієнт зміни кількості банкоматів і платіжних терміналів** (2010 р. до 2009 р.)	Приріст кількості карток, шт. (2010 р. від 2009 р.)***	Додаткова потреба в банкоматах і терміналах (гр. 4 x 0,004)
АР Крим	1,080	1,095		
Вінницька	1,046	1,030	34862	139
Волинська	0,996	1,014		
Дніпропетровська	0,967	1,033		
Донецька	0,921	0,982		
Житомирська	0,959	1,018		
Закарпатська	0,952	1,010	15219	61
Запорізька	1,033	0,962	17682	71
Івано-Франківська	1,099	1,023		
Київська	1,044	1,203		
Кіровоградська	0,975	1,011		
Луганська	1,024	0,996	30951	124
Львівська	1,076	1,099		
Миколаївська	0,992	1,012		
Одеська	0,991	1,041		
Полтавська	1,046	1,018	48200	193
Рівненська	0,974	0,987		
Сумська	1,026	0,917	18157	73
Тернопільська	1,062	0,963	26763	107
Харківська	1,104	1,071	158336	633
Херсонська	1,098	1,009	17211	69
Хмельницька	1,083	0,988	59115	236
Черкаська	1,006	0,978	5152	21
Чернівецька	1,057	1,025	18023	72
Чернігівська	1,047	0,961	23418	94

* – коефіцієнт зміни кількості карток визначено як співвідношення кількості карток, емітованих у 2010 р., та кількості карток, емітованих у 2009 р.;

** – коефіцієнт зміни кількості банкоматів і платіжних терміналів визначено як співвідношення кількості банкоматів і платіжних терміналів, що функціонували у 2010 р., та кількості банкоматів і платіжних терміналів, що функціонували у 2009 р.;

*** – приріст кількості емітованих карток визначено для тих областей, де зміна кількості карток випереджає зміну кількості банкоматів і терміналів.

$$\bar{y}_x = 0,826 + 0,004 x,$$

де x – кількість карток, емітованих банками України;

$\bar{y}_x$ – кількість інфраструктурного обладнання.

Параметри даного рівняння свідчать про те, що збільшення платіжних карток на ринку хоч би на 1000 штук приводить до збільшення банкоматів та терміналів на 4 одиниці.

Керуючись кількісними оцінками кореляційно-регресійної залежності кількості інфраструктурного обладнання від кількості платіжних карток в обігу, визначено додаткову потребу окремих областей України у банкоматах і платіжних терміналах (табл. 2).

Отже, виконані розрахунки дали змогу встановити, що в таких областях, як Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська у 2010 р. існувала певна незбалансованість між динамікою кількості карток та динамікою кількості інфраструктурного обладнання.

Ситуація, що склалася, вимагає обґрунтованих коректив шляхом задоволення визначеної нами додаткової потреби у банкоматах і платіжних терміналах. Вважаємо, що позитивна реалізація запропонованого шляху вирішення наявної ситуації, дозволить частково усунути регіональні диспропорції у розвитку карткового бізнесу в Україні.

Список використаних джерел

1. Дані з Веб-сторінки Національного банку України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Pl_syst/Pc_tabl_1/xls.
2. Дані з Веб-сторінки Національного банку України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Pl_syst/Pc_tabl_5/xls.

Домбровская Л. В. Региональные диспропорции в развитии рынка платежных карточек в Украине.

Дана сравнительная оценка структуры эмиссии платежных карточек и инфраструктурного оборудования (совокупности банкоматов и терминалов) в разрезе областей Украины в среднем за 2008-2010 гг., что позволило выявить региональные диспропорции в развитии карточного бизнеса. Рассчитана дополнительная потребность в инфраструктурном оборудовании для тех областей Украины, в которых динамика количества эмитированных карточек опережает изменение количества банкоматов и терминалов. Ключевые слова: банки, банковская система, рынок платежных карточек, инфраструктурное оборудование, диспропорции.

Dombrovska L. V. Regional Disproportions in the Development of Payment Cards Market in Ukraine.

The comparative evaluation of the structure of payment cards emission and infrastructural equipment (a total number of ATMs and terminals) in Ukrainian regions on the average for the period of 2008-2010 is presented. That provided for identifying the regional disproportions in the development of payment cards business. Additional need for infrastructural equipment for those Ukrainian regions where the emitte cards quantity dynamics goes before the change of ATMs and terminals number is calculated.

Key words: banks, banking systems, payment cards market, infrastructural equipment, disproportions.

Надійшло 31.05.20112 р.